

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ. ΤΟΥΡΛΙΔΗ, δ. Φ.
Λέκτωρ της Λατινικής Φιλολογίας
του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΡΗΤΟΡΙΚΑΙ ΕΠΙΒΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ «ΒΟΥΚΟΛΙΚΑ» ΤΟΥ ΒΕΡΓΙΛΙΟΥ

ἽΟ Μάρκος Τύλλιος Κικέρων¹ εἰς τὸ περίφημον ἔργον του De Oratore «Περὶ
ρήτορος», θεωρῶν τὴν ρητορικὴν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς ὑψίστας ἀρετὰς τοῦ
ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τῆς γενικωτέρας διανοήσεως, ἔθετε συγχρόνως καὶ τὰς
βάσεις τῆς ἀξιολογήσεως παντὸς πνευματικοῦ δημιουργήματος, εἴτε αὐτὸ ἀπεδί-
δετο μὲ τὸν πεζὸν λόγον, εἴτε μὲ τὸν ἔμμετρον. Καὶ ἂν μὲν ἡ λατινικὴ πεζογραφία
ἔχη πλουσίαν παρακαταθήκην ἀπὸ ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ἔντονος ἡ παρουσία
τῆς ρητορικῆς, καθόλου δὲν εὐρίσκεται μακρὰν καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἔμμετρος
παραγωγή τῶν Λατινικῶν Γραμμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν γίνονται φανερά τὰ στοιχεῖα
τῶν *ρητορικῶν ἐπιβιώσεων*, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὰ «Βουκολικά» *Eclogae* ἢ
Bucolica τοῦ Ποπλίου Βεργιλίου Μάρωνος². Τὰς ἐπιβιώσεις αὐτὰς θὰ προσπα-
θήσωμεν νὰ ἀνεύρωμεν, ἀναζητοῦντες αὐτὰς παραγωγικῶς καὶ παραλλήλως πρὸς
τὴν ῥοὴν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς λατινικῆς λογοτεχνίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ
Βεργιλίου.

* * *

Τὰ «Βουκολικά» χαρακτηρίζονται, ὅπως καὶ τὰ περισσότερα ἔργα τῆς
λατινικῆς λογοτεχνίας, ἀπὸ τὸ διφυῆ στοιχεῖον α) τῆς μιμήσεως, *imitatio* καὶ
β) τῆς συνθέσεως, *compositio*, εἰς τὴν ὁποίαν συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ μέθοδος
τοῦ συμφυρμού, *contaminatio*. Διὰ τὸ θέμα αὐτὸ ὁ E. H o w a l d³ παρατηρεῖ ὅτι
εἶναι ἀρκούντως οὐσιαστικὸν τὸ πρόβλημα τῆς συνθέσεως εἰς τὴν λατινικὴν
λογοτεχνίαν καὶ ἀκόμη περισσότερον ἡ ἑλλιπὴς συναίσθησις διὰ τὰ ἐξωτερικὰ
καὶ ἐσωτερικὰ γνωρίσματα τῆς ἐπιχειρουμένης λυρικῆς ἐνότητος διὰ τὴν ἐνότητα
τοῦ κλίματος, ὅπως ἀκριβῶς παρετηρήθη εἰς τὸν Ὅρατιον. Ἐξ ἄλλου ὁ W.
K r o l l⁴, συγκρίνων τὴν *auctoritas* «κῦρος» μὲ τὴν *ratio* «(ὀρθὸν) λόγον»,
προκρίνει τὸν δεῦτερον ὅρον, θεωρῶν τὴν ἔννοιαν τῆς *ratio* ἀνωτέραν ἀπὸ τὴν
ἔννοιαν τῆς *auctoritas* καὶ διὰ ἓνα ἀκόμη λόγον, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον οἱ
Ῥωμαῖοι γραμματικοὶ μετέφραζον μὲ τὸν ὅρον *ratio* τὸν ἀντίστοιχον ἑλληνικὸν
ὅρον «ἀναλογία». Κατωτέρω, ἀναφερόμενος εἰς τὸν Βεργίλιον, μᾶς πληροφορεῖ
ὅτι ὁ ποιητὴς ἀνετράφη ἐν μέσῳ Ἀλεξανδρινῶν ἀντιλήψεων, εἰς τὰς ὁποίας ὁ
συγκεκριμένος τρόπος ἐργασίας ἐφαίνετο φυσιολογικὸς καὶ ἠκολούθησε αὐτὰς
τὰς ἀντιλήψεις μὲ μεγάλην συνέπειαν, τοποθετῶν εἰς τὸ περιθώριον καὶ εἰς
μεγάλον βαθμὸν τοὺς προγενεστέρους του, τὸσον μὲ τὴν ἐπιμέλειάν του, ὅσον καὶ
μὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους του. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι μέτρον τῆς γραφο-
μένης τότε γλώσσης⁵ ἔθεωρήθη ἡ γλῶσσα τῶν μεμορφωμένων, τῆς πρωτευούσης

¹ Ἀνακοίνωσις γενομένη τὴν 6.11.1987 εἰς τὴν Αἴθουσαν Τελετῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Ἔργασιῶν τοῦ Γ' Πανελληνίου Συμποσίου Λατινικῶν Σπουδῶν μὲ θέμα: «Ρητορικὴ τέχνη καὶ ρητορικὴ διάστασις στὴ Λατινικὴ Γραμματεία», διοργανωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Θεσσαλονίκη 6-8.11.1987).

Ῥώμης, γνωστοῦ ὄντος τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν εὐρύτερον, συνυπήρχον τόσον ὁ *sermo plebeius* (ὁ δημοτικὸς λόγος), ὅσον καὶ ὁ *sermo urbanus* (ὁ ἀστικὸς λόγος, ἡ καθαρεύουσα).

Κατὰ τὸν G. Wissowa⁶ ἡ γλωσσικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Καίσαρος ἀπελευθερώνει τὸν λατινικὸν πεζὸν λόγον ἀπὸ τὴν παλαιοφραγκικὴν σχέσιν του καὶ τὴν ἀδεξιότητά του, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀντιτάσσονται ἐνίοτε ἀμέσως μὲ τρόπον συγκινητικὸν εἰς τὰ ἔργα τοῦ συγχρόνου των Οὐάρωνος. Προσδίδουν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐκείνην τὴν σαφήνειαν καὶ εὐαγωγήν καὶ τὴν κάμνουν ἱκανὴν διὰ τὴν ἀποπερατουμένην ἀπόδοσιν τοῦ περιεχομένου ἐνίας σκέψεως καὶ τὴν λεπτὴν ἔκφρασιν πάσης ἀποχρώσεως τοῦ ὕφους καὶ τοῦ κλίματος. Ὁ Βεργίλιος καὶ ὁ Ὀράτιος, ὁ Προπέρτιος καὶ ὁ Ὀβίδιος παρατηροῦν μὲ προσοχὴν εἰς τὴν γλῶσσαν, ὅπως εἰς τὸ μέτρον, μὲ ὄξυ οὖς, τοὺς πλέον λεπτοὺς κανόνας τῆς καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ δημιουργήσουν μίαν τοιούτου εἶδους ἁρμονίαν ἐν μέσῳ τῶν δύο (δηλαδὴ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὸ μέτρον), ὥστε ὁ στίχος νὰ ἐκφράζη καὶ νὰ ἀνυψῶνῃ πᾶν ἐρέθισμα τῆς σκέψεως, ὅπως ἐν ὑπερόχῳ προσηρμοσμένον ἔνδυμα. Τέλος παρατηροῦμεν ὅτι τὰ φιλολογικὰ ρεύματα τοῦ Ἀττικισμοῦ καὶ τοῦ Ἀσιανισμοῦ⁷ εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν γενικῶς ἐδέχθησαν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῶν συντηρητικῶν Ῥωμαίων διανοουμένων, ὅπως τοῦ Κικέρωνος, ὁ ὁποῖος ἀπῆτει στροφὴν πρὸς τὸ σεβάσιμον παρελθόν, σεβασμὸν εἰς τὴν μακρὰν παράδοσιν καὶ τὰ παραδείγματα τῶν προγενεστέρων⁸.

* * *

Ἡ διάνθισις τοῦ ἐμμέτρου λόγου μὲ ποικίλα σχήματα προσδίδει μεγαλῶτερα ἀξίαν εἰς τὸ διαπραγματευόμενον θέμα ἀπὸ τὸν ποιητὴν. Ἰδιαιτέρως εἰς τὰ «Βουκολικά», τὰ ὁποῖα συνέθεσεν ὁ Βεργίλιος κατὰ ἀπομίμησιν τοῦ Θεοκρίτου⁹, ἀκολουθῶν τὴν μέθοδον τοῦ συμφυρμού¹⁰, ἡ εὐτεχνος ἀλληλουχία τῶν συλλαβῶν εἰς στίχους¹¹ μὲ τὰς ἰδιαιτέρας ἐξάρσεις, ἡ συντακτικὴ¹² δομὴ τοῦ περιεχομένου μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν συντακτικῶν ἀποκλίσεων καὶ ἡ παρεμβολὴ τῶν ῥητορικῶν σχημάτων λόγου, ἀποδεικνύουν καὶ τὴν συνθετικὴν ἱκανότητα τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν εἰστροφὸν κινητικότητα τῆς φαντασίας του κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν περιγραφὴν τῶν εἰκόνων του¹³.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ φιλολογικὴ κριτικὴ, ὡς πρὸς τὰ «Βουκολικά», ὑπῆρξε μὲ ὀλίγους λόγους ὄχι ἀπολύτως θετικὴ, ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, μὲ τὴν παρουσίαν πολλῶν κακοβούλων κριτικῶν, ὅπως ἦτο ὁ Κορνηφίκιος, ὁ ὀπαδὸς τῆς παλαιᾶς σχολῆς, οἱ ὁποῖοι ἐγλεῦάζον τὸ ὕφος καὶ τὴν φρασεολογίαν τῶν «Βουκολικῶν», ἀτόπως θεωροῦντες αὐτήν, ὡς δῆθεν εὐρισκομένην μακρὰν ἀπὸ τὸν ἀκριβῆ λατινισμόν¹⁴. Κατὰ τοὺς M. Schanz-, O. Hosius¹⁵ ἡ Βεργιλίειος Βουκολικὴ ποίησις εἶναι καθ' ὅλα ἐν φυτὸν θερμοκηπίου. Στερεῖται τῆς φυσικῆς δροσερότητος καὶ τοῦ δραματικοῦ σφρίγους. Ἡ γενικωτέρα διαπίστωσις εἶναι ὅτι εἰς τὰ «Βουκολικά» ἡ Μοῦσα τοῦ Βεργιλίου ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον εὐτυχῆς, εἴτε εἰς τὰς ποιμενικὰς σκηνάς, μὲ τὴν εἰσαγωγήν τοῦ ἑλληνικοῦ παραδείγματος, εἴτε εἰς τὰς ἀλληγορίας. Πάντως τὰ ἴδια, τὰ προσωποπαγῆ στοιχεῖα τῆς πρωτοτυπίας δὲν ἐλλείπουν ἀπὸ τὰ «Βουκολικά», ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κομψότητα τῆς μορφῆς, εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς χάριτος καὶ τὴν γλυκύτητα τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ συγγραφέως¹⁶. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἤδη ἐκ τῶν προτέρων γνωστὴν ἐμπειρίαν τῆς ὑπάρξεως δύο πνευματικῶν στρατοπέδων εἰς τὴν ἀρχαίαν λογοτεχνίαν, ὅπως καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν πάσης ἐποχῆς, δηλαδὴ ἐκείνου τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης γενικώτερον καὶ ἐκείνου τῆς κριτικῆς, καθὼς σχετικῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ C. P a s c a l¹⁷.

* * *

Εἰς τὰ «Βουκολικά» ὁ Βεργίλιος¹⁸ ἀποδεικνύει κατὰ τρόπον ἐκδηλον τὰς ἐπιρροάς, τὰς ὁποίας ἐδέχθη ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τομέα τῆς ῥητορικῆς καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆν Ἑλλάδα¹⁹. Ἡ περίοδος ἄλλωστε τῆς ζωῆς του ἦτο κατὰ σύμπτωσιν ἐπιδεκτικὴ εἰς τὰς ἐπιδράσεις τῆς ἑλληνικῆς ῥητορικῆς καὶ τὰς ἐπιρροὰς αὐτὰς μὲ μορφήν ῥητορικῶν σχημάτων, ἀνευρίσκομεν εἰς ὄλον τὸ ἔργον τοῦ Βεργιλίου καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὰ «Βουκολικά» του. Τοιαῦτα ῥητορικὰ σχήματα διάχυτα εἰς τὰ ποιμενικὰ ἄσματα τοῦ ποιητοῦ τῆς Μαντούης εἶναι τὸ ὑπερβατόν, ἡ συμμετρία, τὸ ἰσόκωλον, ἡ ἐπανάληψις, τὸ ἐν διὰ δυοῖν, τὸ ζευγμα, ἡ ὑπαλλαγή, ἡ πρόληψις, τὸ ὁμοιοτέλευτον, ἡ συνεκδοχὴ, τὸ ἀπὸ κοινοῦ, τὸ ἀδύνατον, τὸ δεξιμόρων, ἡ ἀναφορὰ, ἡ λιτότης, ἡ παρομοίωσις, καθὼς καὶ ὁ προσγραμματισμός, ἡ γνωστὴ alliteratio.

Ἄπο ὅσα ἀνεφέραμεν μέχρι τώρα καταδεικνύεται ὅτι ὁ Βεργίλιος ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὰ «Βουκολικά» του τὰς ῥητορικὰς προσβάσεις, μὲ τὴν μορφήν τῶν σχημάτων λόγου, πρὸς ἔξαρσιν κυρίως τῶν διαλογικῶν μερῶν τῶν ἄσμάτων, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν περιγραφομένων σκηνῶν τοῦ ἀγροτοποιμενικοῦ βίου, τοῦ ὁποίου αἱ εἰκόνες διαδραματίζουν κύριον πρόσωπον εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Βλ. Cic. De or. III 55. «Est enim eloquentia una quaedam de summis virtutibus; quamquam sunt omnes virtutes aequales et pares, sed tamen est specie alia magis alia formosa et illustris», sicut haec vis, quae scientiam complexa rerum sensa mentis et consilia sic verbis explicat, ut eos, qui audiant, quocumque incubuerit, possit impellere». — Κ. Ν. Ἡ λ ι ο π ο ὐ λ ο υ, Ἡ ἔναντι τοῦ Κλασσικισμοῦ καὶ τοῦ Ἀλεξανδρινισμοῦ θέσις τοῦ Βεργιλίου ἐν τοῖς Γεωργικοῖς αὐτοῦ. «ΕΕΦΣΠΑ», Γ' (1959-1960) 333-335. Εἰς τὴν σ. 334 ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς τὰ ἀκόλουθα: «Κατὰ τὸν εἰρημένον αἰῶνα (sc. Ιον π.Χ.) βλέπομεν τὸν Κικέρωνα διὰ τοῦ De oratore θεμελιούντα τὸν λατινικὸν κλασσικισμόν, τὴν κλασσικὴν ὀρθοδοξίαν ἐν τῇ ῥητορικῇ τέχνῃ». — Χ. Κ. Κ α π ν ο υ κ ά γ ι α, Οἱ ἡγήτορες τῆς ἀρχαίας Ῥώμης λόγοι καὶ οἱ νεωτερισμοί. «ΕΕΦΣΠΑ», Β' (1938) 101, ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἐπάγει τὰ ἐξῆς: «Τὰς ἀπομιμήσεις ταύτας ὁ Κικέρων περὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐναντίον τῶν νεωτεριστῶν διευτύπων εἰς τὰ βαθύτατα καὶ στοχαστικώτατα βιβλία τοῦ ἔργου του de oratore= περὶ τοῦ ῥητορος, ἀκολουθῶν τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Φίλωναν τὸν Λαρισαῖον». — Β. Ἄ. Κ ο ὕ β ε λ α, Ῥητορικὴ καὶ Φιλοσοφία ὡς μορφωτικὰ ἰδεῶδη παρὰ Κικέρωνι. «Πλάτων», τ. 27, τεύχ. 53, 54 (1975) 4. Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς μᾶς ἀναφέρει τὰ ἐπόμενα: «Εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς (sc. τῆς ῥητορικῆς) ἀνήκει ὁ διαφορισμός τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἡ ἐπικράτησις τοῦ πρώτου καὶ ἡ ἐξάλειψις ἢ ὁ περιορισμός τοῦ δευτέρου... Διὸ ὁ Κικέρων κατατάσσει τὴν Ῥητορικὴν εἰς τὰς ὑψηλὰς τέχνας, τὴν δὲ ῥητορικὴν ἰκανότητα θεωρεῖ ὑψίστην ἀρετὴν».

2. Βλ.: L. A l f o n s i, Ἡ Ἑλλάδα στὸν Βεργίλιο. «Παρνασσός». τ. Δ', ἀρ. 2 (1962) 190-196 (passim.). (Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἰταλικά τοῦ Κούλη Ἀλέπη). — G. B i a g i o C o n t e, The Rhetoric of imitation. Genre and poetic memory in Virgil and other Latin Poets. (Translated from the Italian edited and with a foreword by Charles S e g a l. London 1986, σσ. 100-120, ὅπου τὸ κεφ. «An interpretation of the tenth Eclogae». — Κ. Ν. Ἡ λ ι ο π ο ὐ λ ο υ, Πολλίου Βεργιλίου Μάρωνος Ἔργα. I. Βουκολικά (I-V). Κείμενον. Σχόλια. Ἐν Ἀθήναις 1964, σσ. 73-80. (Περιεχόμενον τῶν Βουκολικῶν), σσ. 184-198. (Κατασκευὴ τοῦ λόγου, Σχήματα), ἀπὸ δὲ τῆς σ. 187 κέξ. διαλαμβάνει ὁ συγγραφεὺς διὰ τὰ «Βουκολικά» τοῦ Βεργιλίου μὲ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. — T. J a n s o n, Latin prose prefaces. (Studies in Literary Conventions). Stockholm 1964, σ. 105. «Unfortunately we know little about the usage of the «ancient orators». The influence of Vergil is all the more apparent».

3. Βλ. E. H o w a l d, Das Wesen der lateinischen Dichtung. Zürich 1948, σ. 70, ὅπου τὸ κεφ. «II. Die lateinische Dichtung».

4. Βλ. W. K r o l l, Studien zum Verständnis der römischen Literatur. Stuttgart 1924, σ. 95, ὅπου τὸ κεφ. «V. Grammatische und rhetorische Sprachtheorien» καὶ σ. 161, ὅπου τὸ κεφ. «VII. Originalität und Nachahmung».

5. Βλ.: A. Meillet, *Ésquisse d'une histoire de la langue latine*. Paris 1928, σ. 210.
6. Βλ.: G. Wissowa, *Bestehen und Vergehen in der römischen Literatur*. Halle 1908, σσ. 6-7.
7. Βλ.: Cic. De or. L 168. Ἰδεᾶδες τοῦ Ἀττικισμοῦ ἢ τοῦ ἀποφυγῆ τῶν σφαλμάτων κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ λόγου. Βλ.: ἐπίσης F. Blass, *Die Rythmen der asiatischen und römischen Kunstprosa*. Leipzig 1905. — E. Norden, *Die antike Kunstprosa*. Leipzig, 1909/1974², σ. 131 κέξ. — V. von Wilamowitz-Moellendorf, *Asianismus und Attizismus*. «Hermes», 35 (1900) 1 κέξ.
8. Βλ.: A. M. Guillemin, *Pline et la vie littéraire de son temps*. Paris 1929, σσ. 99-100.
9. Βλ.: E. Saint-Denis, *Le rôle de la mer dans la poésie latine*. Paris 1935, σ. 166. Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπομίμησιν ἀπὸ τῶν Βεργίλιον τῶν ναυτικῶν θαλασσιῶν σκηνῶν τοῦ Θεοκρίτου, δεδομένου ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Μαντούης, κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν «Βουκολικῶν», δὲν εἶχεν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τῆς θαλάσσης, ἐκτός ἀπὸ τοῦ ρύακα τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του.
10. Βλ.: Ὁ. Ρίββεκ, — Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, Ἱστορία τῆς Ῥωμαϊκῆς Ποιήσεως. Ἐν Ἀθήναις 1898, τ. Β', σσ. 29-61 (passim) ἰδ. σ. 29 (Βλ: ibid. τ. Α', σσ. 32, 268, 291).
11. Βλ.: L. Alfonsi, *A proposito di Ecl. II, 61-62*. «Aevum», XL, V-VI (1966). (Μονοσέλιδον ἀνάτυπον). — J. Carrière, *Pittoresque et fin de vers dans les Bucoliques de Virgile*. «Euphrosyne», 1 (1967) 173-181. — τ ο ὄ α ὕ τ ο ὄ, *Un procédé Virgilien de «mise en lumière» sa fortune*. «Les Études Classiques», 39 (1971) 329-333. Κατὰ τὸν J. C. τὸ τέλος τοῦ ἑξαμέτρου καὶ συγκεκριμένως ἡ τελευταία λέξις κορυφῶναι τὸ νόημα ὄλου τοῦ στίχου.
12. Βλ.: Χ. Σ. Φλωράτου, Ἐρευναι καὶ παρατηρήσεις εἰς τὰς ἐρωτήσεις παρὰ Βεργιλίῳ (δ.δ.). Ἐν Ἀθήναις 1952, σσ. 66-67 (= Αἰ πλεονάζουσαι ἐρωτήσεις παρὰ Βεργιλίῳ ἐν τοῖς Βουκολικοῖς I 70, II 6, II 19, VIII 7, X 9. Ἰδιαιτέρως ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει εἰς τὴν σ. 67 τὰ ἀκόλουθα: «Αἰ πλεονάζουσαι λοιπὸν ἐρωτήσεις ἐν τοῖς Βουκολικοῖς εἶναι ὀλίγαι καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν θυμικὴν γλῶσσαν».
13. Βλ.: A. Cartault, *Étude sur les Bucoliques de Virgile*. Paris 1897. — M. Sonntag, *Vergil als bucolischer Dichter*. (Vergilstudien). Leipzig 1891. (passim).
14. Βλ.: Ὁ. Ρίββεκ, — Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, *ἔπου ἄνωτ.*, σ. 61.
15. Βλ.: M. Schanz-O. Hosius, *Geschichte... Justinian*. Die römische Literatur. München 1967⁴. (Handbuch der Altertumswissenschaft I, 2), σ. 30.
16. Βλ.: A. Forcellini, *Lexicon totius Latinitatis*. Patavii MDCCCXX. VI, pp. 770 c.
17. Βλ.: C. Pascal, *Caratteri ed origine della «Nuova Poesia» latina nel periodo aureo*. Torino 1890, σ. 56. «Combattimento però che può esplicarsi in due campi diversi, o in quello della poesia o in quello della critica.... Questa guerra a Vergilio mossa dai poeti contemporanei si esplicava naturalmente in tutte le forme, nei frizzi, negli epigrammi mordaci, nell'odiosità personale».
18. Βλ.: Κ. Ν. Ἡλιοπούλου, *Ποπλίου Βεργιλίου Μάρωνος Ἔργα, ἔπου ἄνωτ.* σσ. 187-197. Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὰ ρητορικὰ σχήματα λόγου, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Βεργιλίου μὲ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ταξινομοῦμεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς τὰ «Βουκολικά», ὡς ἀκολούθως: ὑπερβατόν. Buc. I 1, 2, 11-12, 14, 18, 33, 34, 37, 49, 57, 72-73, 84. Buc. VI 38. (Θέσις οὐσιαστικοῦ-ἐπιθέτου, ῥήματος, συνδέσμου). Συμμετρία καὶ Ἰσοκωλία. Buc. I, 2, 9, 10, 48, 49, 52, 53, 54, 56, 57-59, 60, 61, 82, 83. Ἐπανάληψις. Buc. I 1-5, 47-52. Ἐν διὰ δυοῖν. Buc. II 8, VIII 95. Ζευγμα. Buc. VII 20. Ὑπαλλαγή. Buc. III 11. πρόληψις. Buc. VI 4-5. Ὁμοιοτέλευτον. Buc. I 2, 3, 4, 6, 7, 8, 11-12, 14, 21, 24, 30, 32, 33, 34, 35, 38, 50-51, 71, 72, 74-75. Συνεκδοχὴ Buc. II 1. Ἀπὸ κοινοῦ. Ἀδύνατον. Ὁξύμωρον. Ἀναφορά. Λιτότης. Παρομοίωσις (κ.ἄ.). Προσγραμματισμός Buc. I 9, 15, 16, 21, 29, 35, 45, 46, 54, 56, 62, 65, 74, 78. VIII 80, IX.X. Διὰ τὸ θέμα τῆς ἀλληγορίας. Βλ.: N. Terzaghi, *L'allegoria nelle Eclogae di V. Firenze* 1902.
19. Βλ.: O. Seel, *Weltdichtung Roms zwischen Hellas und Gegenwart*. Berlin 1965, σ. 298 κέξ., ἔπου τὸ κεφ. «Das Strenge und das Zarte: Vergil».

SUMMARY

RHETORIC SURVIVALS IN VERGIL'S ECLOGES

The substantial influence exerted upon Latin Literature by Greek Rhetoric is primarily evident in the works of Vergil and especially his *Ecl o g e s*. The author himself acknowledges certain rhetoric schemes, phrases and structure in the parts of his work, especially those refering to the life of shepherds within the entire culture of peasants and farmers. In fact general outlook of Virgil's poems reflect positive interchanges between Latin and Greek Literature creative works.